

RENATE MÖHRMANN

MARTHA ANYJA

Fordította: Fekete Lilla Sára, Miklódy Dóra

RENATE MÖHRMANN

MARTHA
ANYJA

SCHENK VERLAG - TYPOTEX

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Az Európai Bizottság támogatást nyújtott ennek a projektnek a költségeihez.
Ez a kiadvány a szerző nézeteit tükrözi, és az Európai Bizottság nem tehető felelőssé
az abban foglaltak bárminemű felhasználásáért.

Marthas Mutter

Copyright © Renate Möhrmann, Schenk Verlag GmbH, Passau, 2014

Hungarian translation © Fekete Lilla Sára, Miklódý Dóra, 2022

Hungarian edition © Schenk Verlag, Passau – Typotex Kiadó, Budapest, 2022

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

This book is part of the EU co-funded project in partnership with Schenk Verlag.

TYPOTEX VILÁGIRODALOM

ISSN 2064-2989

ISBN 978 963 493 171 3

Kedves Olvasó!

Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!

Újabb kiadványainkról, akcióinkról a www.typotex.hu

és a [facebook.com/typotexkiado](https://www.facebook.com/typotexkiado) oldalakon értesülhet.

Typotex Kiadó

Alapította Votisky Zsuzsa, 1989

A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Németh Kinga

Felelős szerkesztő: Bakay Dóra

Borítóterv és tördelés: Kiss Barnabás

Készült a Könyvpont Kft. nyomdájában

Malténak és Ulrikének

„Sokat meséltek ők tenéked,
És sokat panaszkodtak is,
De hogy a szívemben mi égett,
Arról biz egy jó szavuk sincs.

Hetet-havat összehordtak,
És rosszallón rázták fejük,
Elmondtak engem minden rossznak,
S te mindent elhittél nekik.

De az volt a legrosszabb mégis,
És ők nem tudhatták meg azt:
A legrosszabb és legbutább is
Titkon a keblemben maradt.”

HEINRICH HEINE: *DALOK KÖNYVE*;
LÍRAI INTERMEZZO, XXIV
(Fejérvári Boldizsár fordítása)

I.

NEW YORK, 2005

Allmuth nővérem levelének érkezése meglepetés volt. Már hosszú ideje nem hallottunk egymás felől. Írni pedig nem volt szokásunk. Ő a saját világában élt, én meg az enyémben. Köztünk pedig ott volt az Atlanti-óceán. A közös gyerekkor sem volt elég ahhoz, hogy ekkora távolságot áthidaljon. A nővérek elhagyják egymást az életük során. Mi mást tehetnének. Soha nem volt nagy összhang közöttük. Csupán a szokásos felejtés a – legalábbis nekem – kimerítő mindennapi életben. Naponta utazni a Long Island Railroadal a Penn Stationig, oda-vissza összesen négy órát tölteni munkába járással, ezt az európaiakkal amúgy sem lehetett volna megértetni. De Allmuthnak vélhetően voltak egyéb olyan kimerítő kötelezettségei, amikről én nem tudtam. Mindenesetre, az egymás iránti érdeklődésünk elillant. Csak úgy. Ahogy egy illat elhalványul. Eleinte születésnapra meg karácsonyra még írtunk egymásnak. Később ez is elmaradt. De hogy mikor, azt nem tudom pontosan. Már jó régen lehetett.

Amikor megtaláltam a bejárati ajtó előtti kopott deszkákon a levelét, azonnal valami drámai történetre gondoltam. Így van ez, amikor már nem írnak egymásnak az emberek. Már csak a katasztrófákról tudósítanak. Úgymond, kötelességtudatból. Hirtelen megint

a családhoz tartoznak, és megküldik az esedékes Hiób-híreket.* Ennyi habarcs azért még marad. Halálhabarcs.

„Kedves Martha! – írta. – Édesanyánkról van szó. Posztumusz tiszteletadás! Emléktáblát fog kapni az Ohlsdorfi temető *Garten der Frauen* emlékkertjében. Nagy ünnepséget rendeznek a háború végének hatvanadik évfordulójára emlékezve. Különös tekintettel a háborús özvegyekre! A meghívót mellékeltem. Mind nagyon örülnénk, ha el tudnál jönni! Természetesen lakhatsz nálunk! És Howard is!”

Mielőtt még végiggondolnám a szavak jelentését, az emlékezetem gond nélkül átugorja az óceánt, és egyenest a gyerekkorunkba repít. A sok-sok felkiáltójel, amelyek apró, fekete rácsozatként jelentek meg a lapon, mindig is jellemzőek voltak Allmuthra. Sokszor tört ki miattuk vita közöttünk. A szemére hánytam, hogy mindent olyan patetikussá tesz velük. Nem tud csak úgy továbbadni egy egyszerű üzenetet. Ő meg letorkolt, hogy nincs bennem semmi érzelem. Akkoriban ez nagyon szíven ütött. Milyen rég is volt mindez! Akárcsak anyánk halála. Elolvastam a mellékelt meghívót.

Hatvan éve lett vége a háborúnak. Emlékezzünk a háborús özvegyekre. Történelmi sírkő felavatása. 2005. november 1., kedd, 11 óra. Az Ohlsdorfi temető Garten der Frauen emlékkertjében, a Cordesallee melletti régi víztorony közelében. Az emlékezés ezen évében Lena Johanna Hedwig Oderstett, szül. Kröger, háborús özvegyre emlékezzünk.

„Mind nagyon örülnénk, ha...”

Ki mindenki? Ki az a mind? A sógorom, Erich, akit tizenöt éve nem láttam? Az első férjem, akiről azt sem tudom, él-e még? Az unokaöcsém és unokahúgaim, az unokatestvérek, akik szanaszéjjel szóródtak a világban? Anya testvéreinek, Lotténak a gyerekei és azok gyerekei? A legfiatalabb öccse, Gustav, a kései gyerek, akit csak „lencnek” hívtak, és az évek során felszaporodott barátok, akiket nem

* Lesújtó hír, általában halálhír. A bibliai Jób nevéből származik.

is ismer? Mióta nem járok rendszeresen Németországba a szemeszter végi szünetben, Amerika elnyelte a múltamat, és még az is lehetséges, hogy már nem is ismerem a rokonaimat.

Természetesen Lena temetésére elmentem anno. Részesültem a lánygyermek utolsó kiváltságában, meggyászolhattam az anyámat. A temetése helyszínén. De most ... Egy emléktáblához hívnak, még csak nem is nyugszik alatta. Semmi sem bír már rá, hogy visszamenjek az óhazába. Korábban máshogy volt. Amikor Allmuth és a családja még mindent tudni akart. Az Államokról. New Yorkról. Az ottani új életemről. Az amerikai gyerekeimről. Amikor még élénken érdeklődtünk egymás iránt. Időközben elmaradtak a kérdések. Amúgy is mindent tudnak erről a hatalmas, ellentmondásos országról. Mindent jobban tudnak. Kritizálják a felületességét, a kulturálatlanságát és – mindenekelőtt – a korrupciót, az erőszakot és a pénz iránti mohóságot. Elítélik ezt az örök *keep smiling* érzést. Akkoriban nevettem ezen, és úgy vélekedtem:

– Még mindig jobb, mint az állandó siránkozás és hibáztatás.

– És te? – válaszolta Erich leereszkedően. – Te már teljesen amerikanizálódtál. Csak már észre sem veszed! – És a kritikáját egyfajta dobó mozdulattal zárta le, mintha csak személyesen akarná a kukába dobni azt az országot. És persze engem is. És isten a tanúm, ilyen beszélgetésekhez már nem volt kedvem. Főleg nem most, George W. Bush idején, amikor tényleg sok minden rosszra fordult. Az iraki háború. A rossz tanácsadók. A lator államok. A képmutatás a kínzások kapcsán. Most aztán tényleg nem. Mert hogy is magyarázhattam volna el nekik, hogy ez nem minden. Nem ezek a hét-köznapjaink, amiket mi sokkal barátságosabban intézünk. Kevésbé körülményesen és nem ilyen rosszkedvűen. Bízunk a szomszédjaink jóindulatában és segítőkészségében.

Elméletileg Erichhel jól meg kellett volna értenünk egymást. Elméletileg. Ugyanaz a munkánk. Újkori német irodalmat oktattunk

az egyetemen. Persze azzal a különbséggel – ezt mindig kihangsúlyozta –, hogy én az Államokban tanítottam, ő pedig Németországban. Ő habilitált, én nem. Ő egyetemi magántanár, én pedig csak egyetemi tanár, annak ellenére, hogy a publikációs listánk szinte egyforma hosszú. Eleinte még körülengett az újdonság aurája: „A sógornóm a City University of New Yorkon oktat. A Graduate Centerben.” Ez izgalmasan hangzott. Amikor azonban a kilencvenes években Amerika fénye megkopni látszott, akkor ez a kis dicsfényem is eltűnt a szemében.

– Martha! Kész van! – szól Howard a konyhából.

– Mi? Mi van kész?

– A héjában sült krumpli meg a T-bone steak. – Ez a startjelzés. Akárcsak a sportban. Vigyázz, kész, rajt! Howard a tökéletes steakszakács, és a frissensültje azonnal tálalandó. Szerinte, ha csak egy perccel is tovább van a serpenyőben, oda a lényeg.

– Hallasz, Martha, vagy nagyon lefoglal valami? A végzősök romantika szemináriumán dolgozol?

– Nem, az Egyesült Államok védőbeszédén.

– Húha, ez aztán a merész és kimerítő munka a Bush-adminisztráció alatt, most, hogy Isten országában ennyi szar van!

– Na ja, de ne feledd, minden szar mellett mindig ott van egy kis fénylő arany is.

– Mint például ez a steak. Sehol a világon nem találsz jobb marhahúst. Az egyszer biztos. Chicago módra. – Elégetten helyezi oda a steaket az én puha, tejföllel megkent héjában sült krumplim mellé.

– Ugye milyen puha és mégis ropogós? – Nyilvánvalóan dicséretet vár tőlem. Vagyis bármilyen dicsérő szót. Persze igaza van, mert még mindig Allmuth levelét bújom, és csak most eszmélek fel, hogy még egy szót sem nyögtem ki a vacsoráról. Pedig hozzátartozik a szertartáshoz, hogy a másik által főzött ételt túlradóan kommentáljuk és az egekig magasztaljuk. Úgy gyűjtögettük a kölcsönös

dicséreteket, mint egy olyan múlt bókjait, amikor másvalami váltotta ki az irántunk érzett csodálatot.

A vacsora után megmutatom neki Allmuth levelét.

– Odautazol?

– Nem tudom, Howard. Igazából senki sem kényszerít rá. – Kinézek a kertbe, a sötétvörösén virító lombok közé. November elsejére gondolok. Akkor mindig szürke az ég Hamburgban. Pont úgy, mint az utcák.

– Különben is, csak egy információs tábla. Egy kő Lena adataival. Anyám biztos felmentett volna ez alól a feladat alól. Egészen biztos. Mindig is különc volt.

– Nem állhatsz így hozzá, Martha. Mutasd csak azt a meghívót!

„A *Garten der Frauen* emlékkert a második világháború hadiövegvegyeinek állít emléket. Ők és számos más nő volt az, akik miután kibírták a második világháborúban a gyakran elviselhetetlen zaklatást, félelmeiket és nélkülözést, nagymértékben hozzájárultak az új, demokratikus Németország felépítéséhez. A háború végén Németországban 7,3 millióval több nő élt, mint férfi. Az új Németországnak szüksége volt a túlélő nők munkáskezeire.”

– El kell menned. Nem csak az anyádról van szó. Ez egy történelmi ünnep. Történelmi kötelezettség. Nem vonhatod ki magad csak úgy ezalól.

– Ha így gondolod...

– Ezt így *kell* gondolni, Martha.

– És te? Elkísérsz?

– Nem, ez a te ünneped. Meg különben is, nekem mostanra már nagyon fárasztóvá vált ez a röpködés az Atlanti-óceán felett, az időeltolódás, a hosszú sorok a becsekkolás előtt, meg ez az egész nyüzsgés. Az én koromban ez már túl sok. Órákon át ülni görbe háttal, magam alá húzott lábbal, majdnem magzati pózban, ez már nem nekem való. – Elnézem, ahogy ott ül velem szemben. Igaza van.

Megöregedett. Általában fel sem tűnik. A közös hétköznapokban alig észrevehető. Azt nem látni, ahogy mélyülnek a ráncok, csak azt, hogy ott vannak. A szeme azonban még mindig ugyanaz a mélykék szem. Mint a Földközi-tengeré. Csak azóta már kis táskák is vannak alatta. Sárgás, pici bőrtáskák, amik olykor remegnek, amikor nevet. És ekkor hirtelen, fájdalmasan élesen hasít belém: élni annyit jelent, mint megöregedni. Semmi mást.

– Igazad van, Howard, muszáj lesz odautaznom. Még akkor is, ha az óhaza nem vonz különösebben. De semmi esetre se fogok Allmuthnál lakni. Bármilyen kedves is ez a meghívás.

„Sokkal személyesebb, mint egy szállodában” – írja. Pontosan. Sohasem szerettem különösebben másoknál lakni. Mindig nagyon megerőltetőnek találtam. Különösen igaz ez a saját nővéremre, aki szünet nélkül összehasonlíthatja az életünket. Még ebben a levélben is. „Idősebb korunkban – írja – külön öröm a szülői házban és *abban* a városban lakni, ahol születünk, fiatalok voltunk, és egész felnőttkorunkban laktunk. Ez olyan, mint egy biztonságot adó fal, amikor minden más összeomlik körülöttünk. Nincs kedved visszajönni a nyugdíjaztatásod után? Hamburg amúgy is a világ legszebb városa.”

Eltékintve attól, hogy az Államokban egy egyetemi tanárt nem nyugdíjaznak bizonyos életkorban, hanem addig dolgozik, amíg csak akar és tud, emiatt is vitáznánk. Mert én egyszer azt állítottam, *mindenhol* képes lennék élni. Ott, ahol van kultúra, olyan nyelven beszélnek, amit vagy tudok, vagy képes vagyok megtanulni, és ahol barátaim is élnek.

– Nekem még megvannak a gyökereim! – csattant fel Allmuth egyszerre büszkén és élesen, és úgy csinált, mintha az én gyökértelen létem, ha egyáltalán az volt, valami tisztességtelen dolog lenne. Mindenestre, valami olyan dolog, amit nem kívánt magának és a saját utódainak. Persze lehet, hogy csak a jó szándék vezérelte. Sőt biztos. Csakhogy egyre jobban idegesített. Egy biztos, szállodába fogok

menni. Egy kis szállodába a kikötőben, az Elba partján. Ott, ahol anyánk néha magával vitt a halpiacra, nagyon korán reggel, amikor még mindenki aludt, és ahol sült lepényhalat ettünk reggelire. Irdalt lepényhal szalonnával tűzdelve. Mi, gyerekek, mindig be voltunk sózva, amikor átfurikáztunk a városon, mert még mindenki aludt, és mi voltunk az egyetlen utasok. Allmuth mindig elém rakta a nagyobbik darab halat, mert én olyan kis sovány voltam, és még nőnöm kellett. Ő volt az idősebb, inkább gondoskodó, mint parancsolgató. De ezt már mondtam. Soha nem volt viszálykodás közöttünk. Akkoriban. Az életünk azonban különvált. Alig vettem észre, hogy valami megváltozott.

Először mikor én egyre feljebb léptem: kisdoktor, tanársegéd, docens, majd kinevezett egyetemi tanár az áhított nyugdíjjogosultsággal, míg ő a férje felesége maradt, aki mindennap takarított, megkímélte a férjét a bosszúságoktól, és akinek az idejét a családja teljes mértékben kitöltötte; ekkor kezdte el ócsárolni az Államokat. És engem. „Egy olyan országban élni – írta –, amelyikben a gyerekek jólléte nem elsődleges, nem úgy, mint nálunk, a gyermekpedagógia hazájában. Egy olyan társadalomban, ahol félreteszik a gyereket, akárcsak a szennyest, hogy az anya önmegvalósíthassa magát. Hogy pénzt keressen. Mert pénzt kell keresnie. Mert *egy* fizetésből nem tudsz nálatok egy egész családot etetni. Tényleg, csodálatos egy ország.” Az Államok elleni gonoszkodása nem ismert mértéket.

Pedig egy biztos: a keserűség szólt belőle. Olyan keserűség, aminek én nem akartam kitenni magamat. Mert változtatni amúgy sem lehetett rajta. Azok az idők, amikor a kishúgot egy nagyobb darab lepényhallal boldoggá lehetett tenni, örökre elmúltak. Sajat szállodaszoba: ebben a helyzetben ez a lehető legjobb.

– Akkor ez eldőlt. És mikor indulsz?

– Jaj, Howard, ez olyan hirtelen jött! Először be kell mennem a Centerbe, hogy megszervezzem a helyettesítést. A szemeszter

kellős közepén vagyunk. Pont november elsejére tették! Miért nem a szünetben lesz?

– Mindenszentek, *my dear*. Az november elsején van.

Mindenszentek. Ez kölcsönöz majd neki némi ünnepélyességet.

– A pokolba is mind a szentekkel! Nekik nem kell ott lenniük. Végül is, a háborút sem akadályozták meg. És anyámnak meg aztán végkép nem segítettek!

– Martha, már megint nem adod meg a kellő tiszteletet. Ez elgondolkodtató! – vigyorog Howard fülig érő szájjal.

– Igen, így van. Ez itt *God's Own Country**, itt megengedem magamnak, hogy az édes jó istent oda küldjem, ahova való. Meseországba. Aki akarja, bármikor előkotorhatja magának onnét. Például békakirály formájában. Akkor immár nem az eltűnt herceg lesz, hanem egy eltűnt isten. Amúgy ez az, amit egyáltalán nem szeretek ebben az országban. Ez az istenfüggőség. Kettős értelemben.

– Végül is az egyháznak nálunk teljesen más a jelentősége. Inkább közösségi tényező. Azért gyűltek össze a népek isten házában, mert egyszerűen nem voltak más nyilvános helyek. Aztán meg így maradt.

– Jelentőség ide vagy oda, tele a tököm azzal, hogy minden elnök először a templomba trappol el, és csak utána a Fehér Házba. Clinton vagy Bush, egykutya. Kivéve, hogy Clinton előtte még a fodrászhoz is beugrik.

– Ez a politika feminizálása. Nem tehetsz ellene semmit, *honey*. Miért, egy pasinak nem is lehet jó a haja?

– Persze hogy lehet. Ezért is javaslom neked: menj és vágass magadnak új frizurát. A füled körül úgy borzolódik a hajad, mint valami szőszös takaró!

– Azt hittem, ez így olyan entellektüel, egy-két hosszabb hajtincs oldalt.

* Isten országa.

– *Come on, dear, ez így csak simán ápolatlan!*
– Na jó! Míg Németországban leszel, elmegyek a fodrászhoz. Becsszó!

– Jaj, Howard, szeretlek!

A Graduate Centerben persze nem csak simán a helyettesítemem miatt fáj a fejem. Pont most emelték meg a tandíjat – bármilyen abszurd is ez egy állami egyetemen –, így sok minden bizonytalanná vált. Egyre kevesebb hallgatója van a német szaknak. Ezért a Columbia, a NYU és a City University arról tárgyal, hogy a német tanzsékeik ne hozzanak-e létre konzorciumot. Vég nélküli értekezletek, vég nélküli papírmunka, vég nélküli vita. Min lehetne spórolni? Ki döntsön róla? Mi lesz ebből a végén? Az adminisztráció soha nem volt az erősségem.

A City Universitynek nincs pénze. Ahogy New York városának sincs. Új támogatókat kell találni. Öregdiákokat. De a csökkenő hallgatói létszám mellett ez is nehezebb. Istenem, mindenki bedob mindent, csak hogy érdekesebbé tegyék a programot! A legújabb örület: a megfilmesített könyvek. Az átalakított szöveg. Ha a hallgatók egyszer már nem olvasnak, akkor a német irodalmat – ha máshogy nem is – a filmvászonról kell megismerniük. Kétórányi *Varázshegy*, annyit mindenki kibír. És ha *A bádogdob*, Günter Grassnak ez a 700 oldalas regénye filmen is létezik, ráadásul az Arany Pálmás rendező, Volker Schlöndorff jegyzi, akkor a regényt már senki sem fogja elolvasni. Persze azért remélem, néhányan elolvassák majd. Amúgy a szeminárium jól megy. Felhívja a figyelmet a két média különféle narratív technikájára.

– A film tulajdonképpen nehezebb műfaj, mint az irodalom – jegyezte meg Brian a minap egy bevezető előadáson. – Például az írónak elég annyit leírnia: „A fiatal nő átment az utcán, és azonnal belépett a házba.” Ezzel szemben a rendezőnek meg kell mutatnia az egész utcát. Egy konkrét utcát. Végig kell gondolnia, hogy az vajon

keskeny vagy szélesebb, van-e rajta forgalom, állnak-e fák a szélén, vagy sem. Meg kell találnia a nőt, aki átmegy az utcán, és azt a bizonyos házat is, amelyikbe belép. Mennyi munka egyetlenegy mondat visszaadásához, nem? És akkor még nem beszéltünk a hangokról. Hang nélkül amúgy sem működik már semmi. Aláfestő zene, vagy a kép és hang szinkronizálása. Repertoárzene, hétköznapi zörejek, popszámok, dzsessz vagy elektronikus hanggenerátor? Szóval egy csomó döntést kell hozni.

A hallgatóknak tetszik ez a дума. És nekem is. Naiv kérdéseket tesznek fel. Teljesen mások, mint az én időmben, jut eszembe hirtelen. Alaposan megrágtuk és megfontoltuk a kérdéseket, ha egyáltalán feltettük őket. Addig szerkesztettük, formáztattuk, míg úgy nem gondoltuk, elengedhetjük magunkat ebben a hatalom védte helyiségben. Elképzelem, hogy akkoriban valaki azt állítja, hogy „a film nehezebb műfaj, mint az irodalom”. Elképzelhetetlen lett volna.

Colin helyettesíthetne. Colin Richardson. Ő pont jó lenne. Alig idősebb a hallgatóimnál. A botsáskaszerű mozgásával és a rosszul megkötött nyakkendőjével. Olyan, aki nem szereti, ha igaza van. Sőt, éppen ellenkezőleg. Sokkal jobban izgatják a hallgatók kérdései, mint a saját válaszai. És még a dékánnal is beszélnem kell. Ha másért nem is, az előttünk álló bizottsági ülések miatt. Lehetőleg már holnap.

Douglaston, Bayside, Auburndale, Flushing, Queens... a megállók nevei a Penn Stationig, mint egy zenélő óra folyton ismétlődő melódiái, ott zakatoltak a fejemben. És aztán a 42. utca. Az utca régen egyike volt a város legvadabb vigalmi negyedeinek. Az egész utca egyetlen hatalmas bordély volt. A közepén pedig a 33 West, a City University, a legolcsóbb pornóboltok szomszédságában. A kirakatokban keblek és hátsók. Minden óriási. Teljes bevetésben lévő pucér nők fényképei. A szétterpesztett lábak között csak egy vékony fekete csík. A kirakatok előtt nyálukat csorgató pasik. A sok hús között az

egyetem bejáratát alig lehet észrevenni. Eszembe jutott, amikor évekkel korábban, az első előadásom előtt ebben az utcában járkáltam fel és alá. Fel és alá, újra meg újra. Kerestem a 33 Westet. De mindenhol csak kivilágított bujaság.

– Fura egy dolog ez, a pasik teste. Ez lenne a vágy? Tényleg erre indulnak be: a dús idomokra? – kérdeztem Howardtól.

– Van, aki igen. Te is mesélted, hogy ott ácsorognak, kéjsóvár tekintettel.

– És te? Te is beindulsz ettől?

– Nem – nevetett. – Nem, én nem!

Természetesen egy hosszú házasság során nem emlékezhetünk minden egye éjszakára. Amire emlékszünk, az a szex diffúz masszája, ami lizstharmatként fedi be a sok-sok évet. De a szexre a beszélgetést követő éjszakán, na, arra pontosan emlékszem. Azon az éjjelen a bőrünk különösen vékonynak tűnt, érzékeny volt a legkisebb mozdulatra is, a szívünk egy ütemre vert. Egész éjszaka. Vágyunk vég nélkülnek tűnt. Howardnak újra és újra sikerült a csúcsra juttatnia. És nekem is őt. Hát, ilyen érzés a boldogság, gondoltam akkoriban, és azt hittem, hogy ez azért volt így, mert Howard meg akarta mutatni, a teste nem egy *fura dolog*, mint a kirakati hús előtt ácsorgó pasiké, hanem az enyém. Csak az enyém. És hogy a szerelem és a vágy nem mindig jár külön utakon.

Minden nőnek legalább két férje kellene hogy legyen, és mellé pár szeretője is. Különben hogy is tudhatná egy nő, milyen lehet a szex. Ha az első férjem, Klaus-Peter mellett maradok, aki mindig csak simán rám mászott, lassan lepényhallá váltam volna, és nem is sejtettem volna, mi minden rejtőzik a testemben. Howarddal egyszerű. Csak megkérdezi, mire vágyom, és képes jól nevetni saját magán, ha nem sikerül.

– Hát, ma lankadt az öregfű! – közli ilyenkor egyszerűen. – Adjunk neki egy kis pihenőt!

Hiányozni fog Hamburgban, de teljesen megértem, hogy nem akar velem jönni. A korról az Atlanti-óceánon túlra repülni egyre kellemetlenebb, akárcsak az időeltolódás. De ha Howard is ott lenne, az sokkal könnyebb lenne nekem. Akkor talán kevesebbet kellene magyarázkodnom. Már a pusztán jelenléte is garantálná, hogy az életem nem volt teljesen hiábavaló a szemükben. Persze alapján véve fittyet hányok erre. Két hét, azt simán ki lehet bírni.

Howard kivisz a reptérre. A gépem a Kennedyről indul. Szerencsére. Az tőlünk, a douglastoni Hollywood Avenue-től alig egyóránnyira van. Amikor legutóbb a nővéréért mentünk ki a Newarkra, majdnem egy fél napig úton voltunk. Most pedig végigsuhanunk a Northern Boulevard-on, és onnét egyszerűen felhajtunk a Van Wyck Expressway-re. Gyorsan letudjuk. Mondom Howardnak, hogy csak tegyen ki. A parkolótól az A terminálig egy csomót kellene gyalogolni.

– *Not a sentimental journey!** – búcsúztam tőle, és máris elnyelt a hatalmas előcsarnok. A reptér már nem az a vidám hely, mint egykoron. Hihetetlen embertömeg. A mozgólépcsőn és -járdán, a check-in előtt és az ellenőrző pontokon. Emberek mindenfelől. Mennek. Szaladnak. Tülekednek. Egymást lökdösik a nehéz táskáikkal és telerakott poggyászkocsijaikkal. Üvöltő gyerekek. Nyikorgó bőrröndök. Éles hangosbemondó. És – szeptember 11. óta – egyre több rendőr. Minden sarkon ott állnak, férfiak Colttal, fényesre suvickolt fekete csizmában, tuskésre nyírt hajjal, zárkózott arckifejezéssel. A jegyautomatáknál, a pénzváltóknál és az átengedő kapuknál. Ma már a reptér tényleg nem vidám hely.

Felnézek az indulásokat jelző táblára. Idegen világok világítanak rajta. Madrid. Párizs. Tokió. Buenos Aires. Dubai. Nápoly. Róma. Mi lenne, ha ... módosítanám az úti célomat, egyszerűen hagynám tova-

* Utalás Laurence Sterne *Érzelmes utazás* című könyvére.

szállni a valóságot, és a táblán szereplő városok egyikébe repülnék: Rómába, például. És a Piazza Navonán ücsörögnék. A *Fontana dei Quattro Fiumi*, azaz Bernini Négy folyó szökőkútjának peremén. Az *Ottobrata Romana*, a langymeleg római október utolsó napsugarai-ban, ahelyett hogy Hamburg nedvesszürke novemberébe mennék. Máris hallom a járatomat a hangosbemondón, American Airlines, 8640-as járat, Frankfurtba. A kukába dobom a mesét, és visszaso-rolok a valóságba. Az én koromban már nem álmodozik ilyesmikről az ember.

– A mi korunkban az ember már csak azt csinálja, amit szükséges! – hajtogatja Allmuth, az én német nővérem. Legkésőbb tizenhat óra múlva át fogom ölelni.

Felkapom a táskámat. Mindig ugyanaz. A személyim, a beszálló-kártyám, az átszállókártya. De sehol sincs. Külön kikészítettem, még sincs sehol. A személyimnek az oldalsó zsebben kellene lennie. A tás-ka külső oldalzsebében. A repülőjeggyemmel együtt. Hogy könnyen elő tudjam venni. De nincs ott. Most a pézsém és a jogsim van ott. És hol a fenében van a pénztárcám, az, amiben a bankjegyeket tartom? És a telefonnoteszem? Ott van a púderkompaktom, két rúzs, a köl-nim, a kézkrémem és a szempilláspirálom. De ezek most mind nem kellene. Majd később. Amikor megérkezem Hamburgba. Az arcom tatarozásához. A száraz repülőgép-éjszakák kikészítenek. Minden nedvességet kiszívna belőlem. Egy csapásra összeszottyadok tőlük. A hajam szénaboglyává válik. De hol az ördögben lehet az útlevelem? Kilépek a sorból, és a táskáim teljes tartalmát a legközelebbi kávézó egyik asztalára borítom. Minden szanaszéjjel esik. A kupac közepén ott a személyim és a beszállókártyám. Mindent betuszkolok a táskámba, és újrakezdem az egészet. A személyimet az oldalsó zsebbe teszem. Most kétszer is megnézem. Lehet, hogy ez már az öregkori elbutulás?

– Hülyeség! – mondaná Howard. – Egyszerűen csak túl sok minden van a táskádban. Mindenfélét hurcolsz magaddal. Kész,

csak ennyi. Nézz meg engem! – És persze jön a szokásos duma. Az ő útitáskájának tartalma: a kötelező fogkefe, pizsama, bankkártya, jegy és útlevél. *That's it.* De persze nem csak ennyi, mindig rengeteg dolog van nálam. Mint általában a legtöbb nőnél. Kulturális szocializáció. És soha nem volt gondom emiatt. Soha nem kellett mindent ki-, majd bepakolnom. Eddig. Csak lehet valami köze ennek az öregkorhoz. Az öregedéshez. Hiszen minden rosszabbodik. Látás, hallás, emlékezet, mozgékonyosság, koncentrálóképeség. A csigolyák összeroppannak, a csontok törékennyé válnak, a haj ritkássá válik, a bőr pedig ráncossá, és mindehhez még székrekedés is járul. A máj zsugorodik, az erek elmeszesednek. Hát ez az. Az én alattomos meszesedésem. Ezért nem találtam meg az útlevelemet. Öregnek lenni kész horror. François Villon egy verse jut eszembe:

„Mi maradt? Ősz haj, ráncos homlok,
csupasz szemöldök, hült szemek,
(pedig hány gazdag esze bomlott,
lesvén kacagó tűzüket!);
orrom ijesztő görbület,
fülem konya és csupa szőr;
arcom fakó; vánnyadt s fityeg
államon-ajkamon a bőr.”*

Közben édesanyám hetvenedik születésnapjára gondoltam.

- Milyen érzés hetvennek lenni, anyu? – kérdezte tőle Allmuth.
- Hogy hogy érzem magam? Hát, mint mindig. Pont úgy, mint tavaly ilyenkor.
- És a korod? – erősködött Allmuth.

* François Villon: *A szép fegyverkovácsné panasza.* Szabó Lőrinc fordítása.

– Ó, tudod – mondta Lena –, erre soha nem értem rá igazán. Amíg az ember kíváncsi, az életkornak nincs nagy jelentősége. Én pedig még mindig rettentő kíváncsi vagyok. Hogy mi lesz kettőtökkel, az unokáimmal, és Günter Grass következő regényére is.

Megint beállok a sorba. De most már rendesen fel vagyok szerelve. Az igazolványom és a szállókártyám a kezemben. De a tiszt oda se néz. Csak int, hogy menjek tovább. A helyemen már ül valaki. Egy – ahogy mondják – középkorú nő. Világoszöld Chanel kosztümben. Sápadra púderozott arc, száján stoptáblapiros rúzs. A fejét gondosan berakott sárga tincsek keresztezik. Tekintete előre mered.

– *I am afraid...* azt hiszem, ön a helyemen ül. 17C. A folyosó melletti ülés. – Még egyszer ellenőrzöm a jegyemet. A folyosó melletti ülés fontos nekem. Mindig azt választom. Ott valamennyire elfér a lábam. Kimozdulhatok az összegörnyedt ülőhelyzetből, ebből az embriószerű létből, azt sem bánom, hogy gyakran fel kell állnom, ha „A” vagy „B” pisilni kell hogy menjem.

– Ó, *signora!* – szól hozzám a hölgy külföldiesen dallamos hangon. – Oda szeretném *ajándékozni* magának az ablak melletti helyemet. Az A-mat, hogy kinézhesen! Az egy sokkal szebb hely. – A stoptáblapiros száj fülig érve mosolyog.

– Igazán nagyon kedves öntől, *signora*, igazán rendkívül kedves! De nem fogadhatom el ezt az ajándékot. Még akkor sem, ha szeretném. A folyosó melletti ülés... hogy is mondjam, szükséges... az inkontinenciám miatt. Érti ugye, az ablak mellől mire átmásznék a világoszöld kosztümjén, az...

– Ó, vagy úgy! – fogja fel a vallomásomat a hölgy, immár dallamtalanul, mollban. Feláll és átül az ablak mellé. Az A-jára.

– Nos, akkor – szögezi le immár kevésbé szélesen mosolyogva –, tegyük a táskáinkat a B ülésre. Akkor foglaltnak tűnik, és jobban elférne a lábunk. Mindkettőnknek.

Aha! – gondolom magamban. – Kibújt a szög a zsákból.

Az egész út alatt egyetlen egy szót sem szólunk egymáshoz. Ennek csak örülni tudok. Mint mindig, van nálam javítanivaló. Egy MA-s szakdolgozat egy német professzor asszonyregényéről, amelyet – a fülszöveg szerint – lábjegyzetek nélkül akart megírni. *Meluzina. A női önfelfedezés nyomában*. Na, mi a búbánat lesz ez? Úgy tűnik, nem az a fajta egyetemi regény, amiben a professzorok kiírják magukból a lelkük fájdalmát. Nem bosszúirodalom. És vész esetére ott van egy Agatha Christie is a táskámban. Még hogy elég egy fogkefe és egy pizsama az utazáshoz!

Brian jutott az eszembe. Vajon azt mondja most Colin Richardsonnak, amikor *A bádogdob* kerül szóba, és a szétzabált lófejben lévő angolnákról beszélnek, hogy: „A film sokkal undorítóbb, mint az irodalom?” És erre mit válaszolhat Colin? Ahogy ismerem, faggatódzni kezd. Tudni akarja, miért gondolja így Brian, és vajon a többieknek is ez-e a véleménye... És máris egy élénk vita kellős közepén találják magukat. De jó lenne most inkább ott lenni! Ehelyett összegörnyedve kuporgok a hatalmas repülőgéphasban e mellett a kimázolt nőszemély mellett, és a szürke északnémet ég felé szállok. Bele a szitáló ködbe. A november elmaradhatatlan kísérője.

Allmuth kijön értem. Ragaszkodott hozzá. „Akkor egy kicsit csak magunkban leszünk, és beszélgethetünk a régi időről” – írta, és már előre örült neki. A régi időről. Persze, a régi időről. Nehéz megmondani, hova tűntek. Az eseménydús évek inkább csak a jelennek hagynak teret. Mindent lesöpörnek, ami a Most útjába áll. A „régidők” olyan, mint a ballaszt: visszahúz. Csak ugye teljesen eltörölni a föld színéről nem lehet a régi időket. Titokban mindig visszaosonnak, amikor az élet kicsit lazít. Vagy az új varrások mentén visszatüremkednek. Furi. Hirtelen megint tudom, milyen illata van az Alsternek. Az Elbának. Hallom a hajókürtöket és a Szent Pál- meg a Szent Péter-templom harangjait. Michel hangját. Azt hiszem, mégiscsak elaludtam, pedig általában nem tudok elaludni

a repülőn. Ülök elgémberedett, merev háttal, és a hangosbemondót hallgatom. A kapitány bejelenti, hogy landolunk Frankfurtban. Hogy milyen az idő. 7 Celsius-fok. Gyenge északi szél. A későbbiekben gomolyképződés, szórványos záporok, elsősorban nyugaton. Négyórányi időm van Frankfurtban, mielőtt továbbrepülök Hamburgba. De mit is jelent most az idő? Csupán ostoba várakozás egy repülőtéren, ami a sokat vitatott átépítést követően sem vidám hely. Sokkal inkább bolondokháza. Mindig eltévedek benne. A rossz terminálhoz megyek, és nem találom a kaput. És amikor végre jó helyen ücsörgök, a Lufthansa beszállókapujánál, megpróbálom összekapni magamat. Végül is, nem szórakozni indultam. Attól mérföldekre vagyok. Nem egy izgalmas szakmai konferenciára utazom. Egy temetői ünnepségre megyek. Egy posztumusz megemlékezésre anyám tiszteletére. A hamburgi Ohlsdorfi temetőbe. Ez Európa legnagyobb központi temetője, a chicagói után pedig a második legnagyobb a világon. Ugyanolyan jól ismerem a helyet, mint az ohlsdorfi fürdőt, ahol fiatalkoromban a nyarakat töltöttem.

Anyánk egy hatalmas, gyönyörű parknak fogta fel a temetőt. Velünk, gyerekekkel – Allmuthtal és velem – ment végig a magas fenyőfasoron, a bukszusokkal és rododendronokkal szegélyezett oldalsétányokon, hagyta, hogy a kerek virágágyások körül szaladgáljunk. A halál emlékjelei – a sírok, síremlékek és mauzóleumok – rejtve maradtak előttünk. A természet szépsége feledtette a haláltól való félelmet. Sövények mentén futkostunk, gesztenyét és bükkmakkot gyűjtöttünk, mókusokat hajkurásztunk; a temető számunkra a világ legszebb játszótere volt.

Az édesanyánk, Lena Johanna Hedwig Oderstett 1906. március 8-án született Hamburgban. Milyen keveset tudok róla! Rémesen keveset. „A gyerekek – írja Wibke Bruhns a családkrónikájában – a szüleiket csak erőforrásnak tekintik. A viszony énközpontú:

milyen mértékben védelmeznek, látanak el, segítenek. A gyerekek elsiklanak amellett, hogy a szülők mit éreznek, hogy boldogok-e. Azt az embert, akit a barátok ismernek, szeretnek, kísérték az élete során, a gyermek nem ismeri. Csak a szülő halála után ismeri meg, talán...”

Tényleg így lenne? Csak részben. Elhitetem magammal, hogy anyámat nem csak mint erőforrást szerettem. Még akkor sem, ha nem sok mindent tudok róla. Mert nem volt rá alkalmam. Gyerekként semmi esetre sem. De felnőttként sem. Az ő ideje más volt, mint az enyém. Hányszor szakadt rá az ég, ami aztán csak éppen hogy be lett foltozva. Hányféle rendszert élt meg és szenvedett el! A császárságot. A weimari köztársaságot. A két világháborút. A nemzetiszocializmust. Hamburg bombázását. A fegyverletételt. A megszállást. Hadiözvegyként a gazdasági csodát. Isten látja, anyánknak nem volt könnyű élete.

Az a *talán* kavarog a fejemben. Talán tényleg igaz, hogy a szüleinket csak a haláluk után van módunk megismerni. Amikor leválunk a függőségről. Amikor megértjük, mit volt számukra a boldogság, és mit tett velük a boldogtalanság. Nekünk, gyerekeknek akkoriban nehéz volt megértenünk, miért úgy tervezte meg Lena a temetését, ahogy. Amikor már bizonyos volt, hogy a betegsége gyógyíthatatlan, elkezdte megtervezni a búcsúzását. A búcsúünnepségét, ahogy hívta. Hogy ki lehet ott, és ki nem. Mit lehet mondani vagy énekelni. Papot nem akart. Beszédet sem. Imát sem. Egyházi énekeket sem.

– Csak azokat a vacakokat ne! – közölte egyszerűen, és kikeresett egy dalt, amely előtt még értetlenebbül álltunk. A kamaranékes barátnője kell hogy énekelje majd, és valaki, akit nem ismertünk, kíséri gitáron. Egy megzenésített Heine-vers volt, és sokáig találgattunk, mit is akarhatott üzenni vele.

„Sokat meséltek ők tenéked,
És sokat panaszkodtak is,
De hogy a szívemben mi égett,
Arról biz egy jó szavuk sincs.

Hetet-havat összehordtak,
És rosszallón rázták fejük,
Elmondtak engem minden rossznak,
S te mindent elhittél nekik.

De az volt a legrosszabb mégis,
És ők nem tudhatták meg azt:
A legrosszabb és legbutább is
Titkon a keblemben maradt.”

Talán megkérhetnénk a *Garten der Frauen* ünnepségének szervezőjét, hogy énekeljék el ezt a dalt. Mégiscsak ez volt Lena utolsó kívánsága. Vajon Allmuth mit szól majd hozzá? Hihetetlen, hogy nemsokára találkozom a hús-vér testvéremmel. Vajon meg fogom ismerni? A kor mindenkin nyomot hagy. Ez neki is eszébe juthatott, mert úgy áll ott, mintha csak egy cég megbízásából jött volna ki a repülőtérré egy általa ismeretlen személyért. Egy méretes táblát tartott a mellkasa előtt, rajta a nevem fekete, szögletes betűkkel: MARTHA HENDERSON.

Kitárt karral közeledett felém.

– Martha, alig hiszem el!

– Én sem, Allmuth!

– Milyen rég nem láttuk egymást! – Úgy mér végig, mintha egyenként venné számba a ráncaimat.

– Igen – válaszolok neki vonakodva. – Milyen rég nem találkoztunk! – Nem sikerül azonnal valami barátságot mondanom, pedig

tudom, hogy most azt kellene. Ezért a banalitásba menekülök. – Kijöttél értem. Pedig Groß-Borsteltől nem kis út, ez ...

– Családi kötelesség! – zárja le a mondatomat, és télapós mosolyt erőltet magára. Viszonzom a mosolyt, és közben arra gondolok: még ennyi év múltán is itt a családi törésvonal. Persze nem kérdés, van ennek jó oldala is, és azt hiszem, tényleg örül. Ezért megpróbálok én is örülni, lerázni magamról a kötelességszagot, és kihasználni a lehetőséget, hogy megpróbáljunk anyánk nyomdokaiba lépni.

Nővérek. Mennyi vágyakozás van ebben a szóban! Mennyi várakozás, remény, beteljesülés! Izméné és Antigoné, a Lengefeld nővérek, a Brontë nővérek, aztán Vanessa és Virginia, azaz a két Bloomsbury-lány, az Enßlin nővérek és a Kessler-ikrek. Megannyi lehetőség – és mennyi klisé.*

– Mit gondolsz – fordultam a kérdéssel a nővéremhez, Allmuth-hoz –, nem kellene a november elsejei ünnepségen, Ohlsdorfban lejátszanunk a kedvenc dalát? *Sokat meséltek ők tenéked ...*

– Nem tudom, Martha. Talán jobb, ha nem. A két utolsó sor: „*A legrosszabb és legbutább is / Titkon a keblemben maradt*” már akkor is sokakat irritált, és sok kérdést vetett fel. Ne élesszük ezeket újra. Biztos, hogy anyánk ezzel mondani akart valamit. Egy utolsó üzenet a halála előtt, amit titokban kellett tartania a családja előtt, és én sejtem is, hogy miről van szó!

– Tessék? Te sejtet, és nem mondtad el nekem? De hát ez örültség!

– Persze hogy örültség. Most sem kellett volna megemlítenem. Csak úgy kicsúszott, amikor most előhoztad a dalt. Úgy egyáltalán.

* Friedrich Schiller 1788-ban találkozott Charlotte és Caroline Lengefelddel, végül Charlotte-ot vette feleségül; Virginia Woolf és Vanessa Bell a bohém Bloomsbury-kör tagjai voltak; Gudrun és Christiane Enßlin kapcsolatban állt a Vörös Hadsereg Frakció nevű terrorszervezettel az 1970-es években; A Kessler-ikrek az ötvenes-hatvanas évek legendás énekes-táncos párosa voltak.

Az egész temetés, vagyis a búcsúünnep. Az előírt csendes óra, pap és imák nélkül. Így nem lehet eltávozni. Erichnek rendkívül furcsa volt ez az egész.

– Egyértelműen rendkívüli kívánság volt. De az édesanyánk rendkívüli nő volt. Minden tekintetben. És minden bizsonnyal voltak olyan bugyrai az életének, ahova nekünk, gyerekeknek, nem kellene belenézünk. De ez így rendben is van, nem?

– Martha, te kérdezted, hogy nem kellene-e még egyszer lejátszani azt a dal a november elsejei ünnepségen is, én pedig kifejtettem a véleményemet: inkább ne. Halottakról vagy jót, vagy semmit. Amúgy Erichnek is ez a véleménye. Azért kegyelet is van a világon. Még akkor is, ha nektek ez az Államokban már smafu.

– Erich? Ez meg mit akar jelenteni? Nem vagyok kíváncsi a véleményére!

– Persze hogy nem. Mert valami bajod van Erichhel. Mindig is bajod volt vele. Ezzel csak azt akartam mondani, hogy a férjem éppúgy örül, mint én, hogy most méltón megemlékezhetünk édesanyánkról, anélkül hogy bármi is megzavarná az eseményt.

– Nyugi, Allmuth. Nem ragaszkodom hozzá. Csak egy kérdés volt, amit a testvéred tett fel, amire te testvéri őszinteséggel válaszoltál is.

– Mint mindig, ott az irónia a szavaidban. Ezzel teszel tönkre mindent. Úgy tudtam ...

– Mit tudtál?

– Semmit.

Amikor végre ágyba kerülök egy kis panzióban, Övelgönnében, tényleg érzem az Elba illatát. Újra felkelek, és lenézek a folyóra. A víz sötétben csillog, rajta éles peremű tajték. *Aquis submersus*. Elsüllyedt a vízben. Ami marad, azok a történetek. Emlékek, amik történetté formálódnak. Amiket mindig máshogy mesélnek el. Lena történetére gondolok. Arra, milyen is lehetett.